

Раннім германськими мовам притаманна така спільна риса, як наголошення більшості слів на перший склад. Припускається, що саме звідси вона і з'явилася у протогерманських мовах. У індо-європейських мовах наголос падає на різні склади в різних словах або в різних формах одно й того ж самого слова. Таким чином у санскриті є такі форми, як *júhómi* (я жертвую), *júhumás* (ти жертвуєш), *júhvati* (вони жертвують). У деяких індо-європейських мовах є схожі варіації наголошення різних слів або формах, наприклад, *сло́во* та *слова́* у російській мові. Через те, що в германських мовах наголос падає на перший склад у більшості слів, значення останніх складів зменшилося. Напевно, саме це вплинуло на поступову втрату формотворчих закінчень, відсутність яких стало характерною особливістю різних германських мов.

ВСТУП В ІСТОРИЧНИЙ ПЕРІОД: ПОДІЛ ПРОТО-ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

Упродовж століть носії германської мови зі своєї батьківщини, півдня Скандинавії, розповсюджували її у різних напрямках. Цей процес розпочався близько III ст. до н. е. та досі продовжувався у той час, коли англо-сакси прийшли до Британії до середини першого тисячоліття нашої ери. Форми германської мови починали все більше і більше відрізнятися одна від одної відповідно до того, наскільки відірваними одне від одного були групи їх носіїв, відповідно до типу лінгвістичного розвитку, описаного на початку цього розділу. Мовознавці визначають три шляхи поділу германської мовної групи: північно-германська, східно-германська та західно-

германська частина, яка, як описано в ілюстрації 1.2, включає у себе староанглійську мову. За описом деяких мовознавців, германський племінний кластер розділився на три групи, кожна з яких створювала свою власну форму германської мови. З плином часу, кожна з цих груп дала поштовх до розвитку різних історично засвідчених германських мов: північно-германська частина поділилася на датську, шведську та норвезьку мови; зі східно-германської частини розвивалася вже вимерла готська мова (разом із деякими іншими мертвими мовами, більшість яких нині зовсім забута); західно-германська група дала життя раннім формам німецької, голандської, фризької та англійської мов.

Пересування різних груп людей північною Європою впродовж цього періоду можна частково реконструювати: спочатку зі значною невпевненістю та складністю, потім, із появою історичних відкриттів, датованих першим століттям нашої ери, з більшою впевненістю - і ця реконструкція співпала із трьома шляхами поділу, описаними вище. Також історичні свідчення про германські мови співпадають із зазначеними трьома шляхами. Тим не менш, останнім часом думки з цього приводу є дещо неоднозначними: багато дослідників схиляються до гіпотези, що германська мова спочатку поділилася на дві частини, а не на три: північно-германську та східно-германську (або, можливо, на північносхідно-германську та західно-германську). Ця думка, котра спирається на потрійну класифікацію, не претендує на пояснення наслідків цього поділу.

Вважається, що представники східно-германської групи рухались у східному та південному напрямках упродовж перших трьох-чотирьох століть нашої ери. Найбільше інформації відомо про готів, котрі кочували впродовж цього періоду та наступних близька трьох

поколінь (деякі з них просунулись далеко на захід південною Європою аж до Іберійського півострова). Готи зіграли визначну роль в історичному розвитку населених ними територій. Вважається, що їхня мова, відома в основному з біблійних перекладів, сформувалася у IV ст. н. е. серед готів, котрі в ті часи проживали на західному березі Чорного моря (приблизно, територія сучасної Румунії). Ці переклади мають важливе значення у лінгвістичних дослідженнях, так як вони є найдавнішим письмовим джерелом германської мови. Готська мова відрізняється від інших германських мов рядом характеристик, деякі з яких притаманні ранній протогерманській мові, котра не переродилася в іншу історично засвідчену мову.

Представники з північно-германської групи, котрі рухалися у напрямку сучасних Данії, Швеції та Норвегії (і далі у тому напрямку, до Ісландії та інших місць), залишили по собі змістовні тексти, датовані від 1100 р. н. е. і пізніше. Вони також залишили значну кількість більш ранніх текстів (порівняно коротких) - "рун", вирізаних на металевих, дерев'яних, кістяних та інших об'єктах. Рунний "алфавіт" зазвичай називають "фузарк" - першими шістьма символами послідовності, що зображено на ілюстрації 1.3. Він має певні варіації залежно від місця та часу та досить спірне походження. Найбільш давні рунічні тексти датуються II ст. н. е., і багато з них складаються лише з імені або одного-двох слів. У багатьох випадках значення слів/текстів не може бути достеменно зрозумілим. За цих умов зрозуміло, чому панує така невпевненість щодо природи мови цих текстів. Деякі мовознавці вважають її середньою "Загальною скандинавською" ланкою між протогерманською та окремими скандинавськими мовами, інші -

"північно-західною германською ланкою, яка стала праматір'ю не лише скандинавських, але й західно-германських мов (включно з англійською мовою).

Руни, котрі змінювали свою кількість, форму та символи, продовжували використовуватися в Скандинавії аж до Середньовіччя, в них писалися все довші тексти. Також об'єкти із рунічним написами, датовані між III та XI століттями, були знайдені у різних частинах континентальної Європи. Ці об'єкти викликають ряд запитань: звідки вони з'явилися у цих місцях чи якою мовою ці тексти написані; що означають ці тексти. Були знайдені свідчення про практику написання рун у Англії часів англо-саксів на ранньому етапі цього періоду. Напевно, вміння писати рунами було принесене англо-саксонськими поселенцями. Деякі з найважливіших англійських рун описані в наступних розділах.

Нестача перекладних текстуальних даних (донедавна) ускладнює можливість реконструювати процес перетворення данської, шведської та норвезької на самостійні мови. Норвежці привезли з собою свою мову, освоюючи землі Ісландії у II пол. XI ст. н. е. Більшість ранньої літератури північно-германської мови складається з текстів, котрі були підготовані (якщо не написані з самого початку) ісландською мовою, після того як ця мова остаточно сформувалася після поселенського періоду, наприклад, поеми зі "Старшої Едди" і багато прозових наративів саг. Зсилатися на давні ісландських форми як на представника ранньої північно-германської мови (до якої часто використовують збірну назву "давньоскандинавська") є поширеною практикою, тож необережні можуть сплутати форми ісландської мови XIII століття з готською мовою VI століття.

Тим не менш, деякі риси північно-германської мови значно відрізняються від інших груп германської групи. Дві з них стосуються дієслів та системи займенників. У дієсловах з'являється ряд медіопасивних форм, у яких до дієслова додається суфікс *mk* (у першій особі) та *sk* (у другій та третій особі), або деякі інші варіації. Ці суфікси спочатку були формами займенників: *mik* ('me', 'myself') та *sik* (yourself, himself). Медіопасивні форми використовувалися у зворотньому та пасивному сенсі, але це не завжди є очевидним.

Іншою характерною північно-германській мові рисою є артикль, котрий перетворюється на суфікс іменника, якщо з цим іменником не вживається прикметник.

Представники західно-германської групи стали тими, серед кого з'явилася німецька, голландська, фризська та англійська мови. До того, як люди почали свою міграцію, представники західно-германської мови базувалися на території сучасної Данії та північніше, на територіях берега Північного моря сучасної Німеччини, Нідерландів та Бельгії. Розвиток взаємозв'язків між племенами, які склали цю групу, або між ними та представниками інших германських груп відтворити важко, а розпізнати зв'язок між взаємовідносинами племен та виникненням різних мов, котрі підпадають до частини західно-германських - ще складніше. Дехто схильний вважати, що західно-германська частина після відділення від германської групи (або від північно-германської) розпалася ще на дві частини, одна з яких стала праматір'ю давньої німецької мови, а інша дала початок до розвитку англійської, фризської та голландської. Рационально розглядати ці процеси у рамках довгого періоду флуктуаційного розрізнення та співпадіння і мов, і людей, у комплексних умовах, які в свою чергу мають багато чого схожого з

умовами, описаними на початку цього розділу, але які вже неможливо відтворити детально.

Західно-європейськими мовами, про які вже йшла мова вище, є давньоверхньонімецька, давньосаксонська та староанглійська мови. Збереглися тексти давньоверхньонімецькою та староанглійською мовами, датовані VIII ст. н. е., у тому ж столітті з'явилися перші давньосаксонські тексти. Про давньофризську мову, котра цікавить дослідників через певну кількість дуже схожих із староанглійською рис, немає більш ранніх даних, ніж копії текстів XI ст., зроблені у XIII ст. н. е.

Давньоверхньонімецька мова відома своєю великою кількістю діалектів, як, наприклад, алеманський, баварський та франконіанський. Перші два з них (з південно-західних та південно-східних частин давньоверхньонімецьких територій) згруповані під спільною назвою "верхньонімецькі"; франконіанський діалект (далі на північ) називають "середньонімецьким". Збереглася велика кількість прозових та поетичних текстів, разом із іншими записами давніми мовами, як, наприклад, латинські тексти та глосарії латинських слів.

Давньоверхньонімецька відрізняється від інших західно-германських мов такою рисою, як друге чергування приголосної - системний набір вдосконалень, який стосується приголосних, які постали у наслідок більш раннього першого (або германського) чергування приголосних (описаного вище на с. 19). Це виглядає таким чином:

Староанглійська Староверхньонімецька

Шарлемагном у 785 році призвело до остаточного включення саксів у Шарлемагнську Імперію.

За цих умов не дивно, що статус давньосаксонської мови є невизначеним, особливо як це представлено у *Heliand* та *Genesis*. Дослідники досі сперечатися про те, чи є якийсь варіант, при якому мова цих давніх текстів могла б більш-менш відображати усну мову (діалект), чи це текст, який включає в себе основи чистої давньоверхньонімецької мови, чи це взагалі не є побутовим діалектом, а просто спеціальна форма письмової мови.

Тим не менше, нас цікавить давньосаксонська мова у контексті дослідження походження староанглійської мови, бо ця мова стояла на шляху германських завойовників та мігрантів Британських островів. Також вважається, що ця мова сама по собі еволюціонувала в давньоанглійську мову. Більш того, саксів вважають германським народом, котрий став частиною англосаксонського руху до Британії (більш докладно на с. 34-5). Також варто пам'ятати, що англосаксонські поселення з'явилися у Британії на кілька століть раніше, ніж датовані найстаріші зразки давньосаксонської мови. Тому ми маємо бути достатньо уважними, відтворюючи мову, яка могла б бути "саксонською" у ті більш ранні часи.

Випадання букви *n* або *m* між голосними або *f*, *r* або *s* є рисою, котра об'єднує давньосаксонську зі староанглійською та давньофризькою, але відрізняє від давньоверхньонімецької та східногерманської:

Давньо-

Старо-

Давньоверхньо-

Го-

	саксонська	англійська	німецька	тська
"П'ять"	fif	fif	fimf	fimf
"Подорож"	siq	sīp	sind	sinps (час)
"Нас"	ūs	ūs	unsih	unsih